

справжньої свободи, тим більше вона має бути відповідальною. Бути вільним – значить діяти відповідно до власної глибинної суті, до своєї природи, не йти за зовнішніми, минулими, швидкоплинними імпульсами. Свобода особистості – це її самоподолання як необхідності, що творить себе, протиставлення її собі і подолання цієї даності.

Онтологічною суттю трансцендентної свободи є її незалежність від необхідності та свободи вибору. Ця свобода має божественне походження і в абсолютному сенсі визначена позитивно, як благодаріння, це абсолютна свобода. Звичайна людина має свободу в її нижчій формі – свободі вибору між добром і злом, вона знає про свободу, але часто не знає і не має свободи. Людина як творець свободи і відповідальності повинна актуалізувати істинно потенційний сенс свого життя, який швидше можна знайти у світі, ніж усередині неї, ніж всередині своєї психіки. Цей сенс життя безумовний, адже охоплює навіть потенційний сенс страждання.

Батьки із розвиненими фундаментальними здатностями вірять у свою дитину, виражають до неї безумовну любов, постійно творять для неї справжнє благо, охороняють її від зла, поважають її свободу, одночасно покладають на неї відповідальність. Це спричиняє становлення сильного Я дитини, що є запорукою безпечного від насильства дитинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байярд Роберт Т. Ваш беспокойный подросток : практическое руководство для отчаявшихся родителей / Р. Т. Байярд, Дж. Байярд ; пер. с англ. А. Орлова. – М. : Семья и школа, 1995. – 232 с.
2. Калшед Д. Внутренний мир травмы : архетипические защиты личностного духа / Д. Калшед ; [пер. с англ.]. – М. : Академический проект, 2007. – 368 с.
3. Рупперт Ф. Травма, связь и семейные расстановки. Понять и исцелить душевные раны / Ф. Рупперт. – М. : Институт консультирования и системных решений, 2010. – 272 с.
4. Савчин М. Духовна парадигма психології : [монографія] / М. Савчин // Наукове видання. – Серія «Монограф», спільний проект із ВЦ «Академвидав». – К., 2013. – 247 с.
5. Савчин М. Методологеми психології : [монографія] / М. Савчин // Наукове видання. – Серія «Монограф», спільний проект із ВЦ «Академвидав». – К., 2013. – 224 с.

Ірина Трубавіна,

д. пед. н., професор,
Харківський національний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

ПІДХОДИ ДО РОЗБУДОВИ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

У статті розкриваються сучасні світові підходи до захисту прав дітей в Україні: інформаційний, діяльнісний, християнський, силовий, політико-економічний тощо. Особливе місце посідає родиноцентричний підхід, за яким права дитини є пріоритетом в сім'ї та суспільстві, а права сім'ї – основою розвитку сім'ї в суспільстві.

Iryna Trubavina

APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF CHILDREN'S RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE

The article describes the application of modern international approaches of protection of children's rights in Ukraine: informational, activity-based, Christian, political, economic, etc.. Family-centred approach takes a special place. According to this approach, children's rights are a priority in the family and society, and family rights are the foundation of family development in society.

Узагальнено світові підходи до захисту прав дітей:

1) Інформаційний (просвітницький), в основі якого є знання і підтримка державою, громадою, сім'ями, окремими особами невід'ємних прав людини. За висловом Е. Рузвельт, яка першою очолила Комісію ООН з прав людини, «оскільки мета стає чітко окресленою, люди доброї волі повсюди намагатимуться досягти її з більшим завзяттям і, я сподіваюся, з більшою надією на успіх» [1, с. 44]. Знання прав людини допомагає їх не зневажати, втілювати і захищати. Просвіта дітей про свої права є основою самопомоги при їх порушенні і профілактикою насильства в родині, соціальних інституціях тощо.

2) Силовий підхід, який означає, що порушення прав людини, закріплених законодавчо, карає порушника незалежно від того, чи знав він, що порушує права іншої людини, чи ні. Цей підхід є зараз основним в Україні в діяльності правоохоронних органів, але він не застосовувався соціальними педагогами. Силовий підхід передбачає опору на покарання в захисті прав незалежно від усвідомленості покарання порушником прав. Але стимулює до самоосвіти в цьому напрямку.

3) Підхід ненасильницького спротиву, який пропагував М. Ганді: «...протистояння злу через насильство лише примножує зло, і, оскільки, зло може спиратися тільки на насильство, треба цілковито утриматися від останнього, щоб позбавити зло його опори», ... «відмова потурати злу так само є обов'язком, як і співпрацювати з добром»; але «принцип відмови від насильства передбачає добровільне прийняття покарання за протиставлення себе злу» [1, с. 40]. Цей підхід пропагує, демонструє ненасильницькі моделі поведінки як приклад в суспільстві, альтернативний спосіб розв'язання конфліктів через ненасильство, непорушення та захист прав дітей.

4) Діяльнісний підхід, що полягає у щоденній роботі щодо безпосереднього захисту прав дітей. Основою діяльнісного підходу, запевняє Нельсон Мандела, є подолання суперечностей між «війною і миром, насиллям і покорою, расизмом і людською гідністю, гнобленням і гонінням та свободою і правами людини, злиднями та свободою від нестатків» [1, с. 43]. Прагнення подолати ці протиріччя вимагає діяти, набувати досвіду і таких якостей особистості, які б робили неможливою думку про застосування насильства; тут важливими є внутрішні спонуки людей до дотримання прав дітей і подолання їхніх порушень, які спричиняють правомірну поведінку і утримання від порушення прав.

5) Християнський підхід, який полягає у тому, що всі зрушення, як запевняє М. Кінг, «відбуваються у повній відповідності до Провидіння... Нам треба прагнути до демократії, а не до заміни однієї тиранії іншою... Цей підхід ... утримує від безвідповідальних висловів, що не зближують, а відлучують, і від поспішних висновків, що заважають бачити потреби суспільного розвитку, визнає необхідність просування вперед до справедливої мети з мудрою стриманістю та спокійною розважливістю...», він вважає аморальним сповільнення руху до справедливості та капітуляцію перед оборонцями несправедливого нинішнього стану речей...», визнає неможливість соціальних змін уже сьогодні. Але він змушує працювати так, ніби вони є перспективою завтрашнього ранку» [1, с. 42]. Цей підхід, з нашої точки зору, передбачає опору на позитивне в людині, власні високі духовні якості людини і надію на Провидіння. Саме тому «відмова від насильства» є «шляхом до покори і самовладання» [1, с. 39], спонукає до правомірної поведінки і уваги до потреб і проблем дитини, передбачає знання і наявність в суспільстві ідеалу дотримання прав, до якого треба прагнути як до мети, порівнювати свої вчинки та поведінку із цим ідеалом. Можна знати про права дитини, але не вміти їх реалізувати і дотримувати, захищати. Потрібна модель позитивної поведінки дорослих і дітей на основі дотримання прав дитини в сім'ї, школі, інших соціальних інституціях. Цьому сприятиме християнська просвіта.

6) Політико-економічний підхід, зміст якого полягає в тому, щоб надати людям рівність у можливостях, надати допомогу тим, хто її потребує, зберегти громадські свободи для всіх, використовувати надбання НПП для розширення і неухильного підвищення рівня життя населення. Така модель світу, за висловом Ф. Рузвельта, є «відвертим запереченням так званого порядку тиранії» [1, с. 33]. «...Демократичні соціальні системи є найголовнішою, – стверджує В. Г. Шень, – запорукою і передумовою будь-якого розвитку чи модернізації» [1, с. 47]; тому створення умов для реалізації прав дітей є основою, гарантією держави щодо їх дотримання.

7) Підхід викриття насильства і ненависті, який полягає у збереженні пам'яті про жертви насильства через пресу, TV, книги, допомогу жертвам гноблення з метою попередження майбутнього насильства, передбачає інформування суспільства про покарання винних у порушенні прав дитини, дослідження факторів, які провокують порушення прав, і надання обґрунтованих рекомендацій для попередження цього ганебного явища. Сьогодні багато говорять про насильство і жорстокість до дітей у сім'ї, а також сп'яніння, безробіття дорослих, причиною якого є відсутність раціональних потреб, про що свідчать офіційні дані МВС. Тому найкращою первинною профілактикою сімейного насилля над дітьми є економічна просвіта дітей і дорослих, формування у них прагнення до ведення здорового образу життя. Проте економіка як навчальна дисципліна читається у профільних школах у невеликих обсягах.

Виважений підхід, який пропонував О. Сахаров, полягає у готовності до «творення кращого, людянішого суспільства, досконалішого світового порядку через реформи, а не революції, через захист жертв, а не повалення чи засудження режимів, через здатність тверезо розмірковувати, берегти знання і досвід, розвиток зв'язків з іншими соціальними системами з метою вибору кращого для людей життя» [1, с. 45]. Тому доцільним є вивчення і запозичення кращого зарубіжного досвіду із захисту прав дітей в різних соціальних інституціях, узагальнення і поширення вітчизняного досвіду захисту прав дітей на основі різноманітних підходів. Потрібні національні програми з цієї проблеми із системними змінами на рівні законодавства, політики, економіки, соціальної сфери тощо.

8) Родиноцентричний підхід за змістом є соціально-педагогічним, оскільки його суть полягає у розгляді соціально-педагогічної діяльності сім'ї як правозахисної, спрямованої на надання соціально-педагогічних послуг щодо реалізації сім'єю своїх прав у суспільстві та прав членів родини у сім'ї, прав дітей у родині, які окреслені в Сімейному кодексі України. Нами визначено, що права сім'ї – це права людини

третього покоління, які притаманні сім'ї як цілісності з моменту її утворення та існують доки існує сім'я; це можливості, які гарантовані державою родині для її функціонування і розвитку, дозволяють зберегти автономність та незалежність. Права сім'ї забезпечують її статус в суспільствах, їх реалізація дозволяє говорити про сім'ю як благополучну (дієздатну). Права членів родини у самій сім'ї – це людські права, які належать особі в силу того, що вона є членом сім'ї, які регулюють її статус у сім'ї. Права дитини в сім'ї включають: загальні права дитини, які окреслює Конвенція ООН про права дитини, та права дитини як члена родини, які окреслює Сімейний кодекс України.

Права людини, права дитини є невід'ємними, всеосяжними і рівними, ними володіють усі члени сім'ї та всі сім'ї. Перелік прав родини і прав членів сім'ї встановлює чинне законодавство в Україні. Права членів сім'ї і права родини можуть бути немайновими (соціальними, культурними, громадянськими (особистими), політичними) та майновими (економічними). Водночас специфічні права дитини, які є пріоритетними у наданні послуг сім'ям та іншим членам родини, реалізуються через споживання сім'єю та її членами, залежно від значущих потреб, адресних соціально-педагогічних послуг, бажань і вибору, що характеризує суб'єктність сім'ї. Таким чином, сутність родинноцентричного підходу полягає в тому, що соціально-педагогічна робота зі сім'єю має бути спрямованою на створення умов (через надання соціально-педагогічних послуг) для реалізації прав сім'ї у суспільстві і прав членів родини у сім'ї. Це забезпечує успішну соціалізацію сім'ї та її розвиток, розвиток і соціалізацію кожного її члена, дорослого і дитини.

Родинноцентричний підхід зумовлює виділення соціально-педагогічної складової в роботі фахівців різних сфер, орієнтиром діяльності яких в інтересах сім'ї є дотримання прав членів сім'ї, що є підґрунтям для співпраці установ і фахівців для взаємодії в інтересах сім'ї та її членів; сприяє активізації сім'ї у розв'язанні її проблем, зміцненню, збереженню цілісності розвитку кожного члена родини і через це – забезпеченню, сталого розвитку суспільства. Основою для існування цього підходу є поєднання теорій – Конвенції ООН з прав людини, теорії розвитку людини, а також наукових підходів різних рівнів. Ми прийшли до висновку, що для реалізації цього підходу в різних установах потрібні спеціальні методичні основи соціально-педагогічної роботи. Нами було з'ясовано, що такими основами роботи є концептуальні підходи до організації та здійснення соціально-педагогічної роботи з сім'єю. Вони відображають шляхи реалізації обраного теоретичного підходу в певній організаційній структурі з урахуванням її призначення, можливостей, ресурсів, категорій проблем, розв'язання яких є в її компетенції, показує етапи, функції, ролі фахівців при реалізації підходу, визначає вибір методів, форм, методик роботи.

На основі вивчення та аналізу зарубіжного досвіду соціально-педагогічної роботи з сім'єю було виявлено, що соціальний педагог працює з сім'єю тривалий час (над комплексом проблем або над окремим фактором кризи сім'ї) або через коротке (кризове) втручання (щодо розв'язання нагальних проблем, які «вибивають» сім'ю з нормального функціонування). Робота соціального педагога щодо сім'ї є підтримуючою та розвивальною. Соціально-педагогічна робота в Україні з сім'єю різних установ та організацій (школи, церкви, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кримінальна міліція у справах дітей, судові вихователі, відділи соціального забезпечення, громадські організації) здійснюється на засадах інституційного підходу як підтримка і допомога сім'ї у виконанні окремих її функцій. Спостерігається дублювання в роботі, а окремі функції сім'ї взагалі не знаходяться в полі уваги соціального педагога.

Аналіз досвіду здійснення соціально-педагогічної роботи з сім'єю в Україні свідчить про те, що найкращі умови для впровадження родинноцентричного підходу на державному рівні мають Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ), оскільки вони здійснюють наймасовішу соціально-педагогічну роботу на засадах добровільності сімей – клієнтів ЦСССДМ. Робота в ЦСССДМ ведеться з урахуванням потреб і проблем сім'ї. ЦСССДМ розглядають соціально-педагогічну роботу з дітьми, молоддю і членами їх сімей як підсистему соціальної роботи, спрямовану на подолання комплексу проблем людини. Методичними основами соціально-педагогічної й соціальної роботи з сім'єю в мережі ЦСССДМ є концептуальні підходи до надання послуг сім'ям: «допомога для самопомогі» та «кризове втручання», які поєднують підтримку, допомогу, самопомогі і втручання як комплекси соціально-педагогічних послуг, кожен з яких має свою мету і набір. Для інших установ ще треба розробляти свої методичні підходи для реалізації родинноцентричного підходу.

Нами експериментально доведено, що підвищити рівень соціально-педагогічної роботи з сім'єю в центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді України буде можливо, якщо здійснювати її, враховуючи комплекс проблем сім'ї та спрямовуючи соціально-педагогічні послуги на всі права і функції сім'ї; якщо розглядати її як підсистему соціальної роботи з сім'єю ЦСССДМ, яка розроблена на засадах родинноцентричного підходу та методичних основах концептуальних підходів «допомогі для самопомогі» і «кризового втручання», та водночас як самостійну багатокomпонентну систему з цільовим системотвірним компонентом, її структурою, методикою роботи з сім'єю та умовами її здійснення; на основі державних комплексно-цільових програм роботи з сім'єю, державних соціальних стандартів надання соціально-

педагогічних послуг сім'ям, єдиного науково-методичного забезпечення роботи щодо практики надання послуг сім'ям. Саме в цьому випадку маємо розвиток і успішну соціалізацію дитини в сім'ї, створення найкращих умов для виживання, захисту і розвитку дітей (за Конвенцією ООН про права дитини).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступ до Прав людини. – Vienna : USIA Regiona. Programm Office, 1999. – 39 с.
2. Трубавіна І. Система захисту дітей від жорстокого поводження : [навчально-методичний посібник з грифом МОН / за ред. К. Левченко, І. Трубавіної // [І. Трубавіна, К. Левченко, Л. Волинець та ін.]. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 396 с.
3. Трубавіна І. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні : теорія та методика: [монографія] / І. Трубавіна. – Х. : Нове слово, 2007. – 395 с.
4. Трубавіна І. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук; спец. 13.00.05 – «соціальна педагогіка» / І. Трубавіна. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – 44 с.

Тетяна Скіяренко,

директорка,

Черкаський міський центр соціальних служб
для сім'ї, дітей та молоді

КОРЕКЦІЙНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ

В українському законодавстві з 2009 року систему спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї було доповнено обов'язковим проходженням кривдниками корекційних програм. Проте не було прийнято відповідних підзаконних актів, які б визначили зміст корекційних програм. Відсутні і самі установи та фахівці, які б впроваджували подібні програми. В українській практиці роботи з агресорами набір прийомів, котрі можна застосувати, є досить обмежений, немає рекомендацій з практики розробки та реалізації корекційних програм, консультативної роботи з кривдниками. Досвід і оцінка результативності цих програм у США продемонструвала, що загалом у чоловіків, які пройшли курс реабілітації, рецидиви насильницької поведінки значно знижуються і становлять від 5 до 15%. В Україні чинна система законодавства щодо попередження насильства є недієвою. Необхідно розвивати не тільки мережу закладів, куди жертви насильства можуть звернутись за допомогою, а й запровадити навчання кваліфікованих спеціалістів, які мають ефективно працювати з домашніми агресорами.

Tetiana Skliarenko

REHABILITATION PROGRAMMES FOR OFFENDERS

In 2009, the legislative framework supplemented the system of special measures on prevention of domestic violence with obligation of an offender to pass a correctional programme. Nevertheless, the respective regulations to define the contents of correctional programme were not approved. The institutions and experts who should carry out correctional programmes are also missing. The methods that can be applied to perpetrators are also quite limited in their number. Practical recommendations on the development and implementation of correctional programmes are not available as well. Evaluation of the effectiveness of these programmes in the U.S. showcased that men's violent behaviour was significantly reduced (to 5-15 per cent). Ukrainian legislation is ineffective in terms of prevention of violence. It is necessary to develop not only the network of institutions for victims of domestic violence, but also to provide training to qualified specialists who will work with perpetrators of domestic violence.

Загальновідомо, що в сім'ї закладаються основи буття людини, її духовні, світоглядні якості, а від благополуччя родини багато в чому залежить моральний стан суспільства. Сім'я відіграє визначальну роль у психічному розвитку особистості, задовольняючи цілу низку її потреб (зокрема, прагнення підтримки, безпеки, емоційного комфорту, визнання з боку значущих людей, захищеності від посягань на особистісну автономію). На жаль, для багатьох наших співвітчизників бажання знайти сімейний спокій залишається нездійсненою мрією, а найближчі люди стають, скоріш за все, джерелом небезпеки, ніж надійності, захисту та миру.

Черкаський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з 2011 року запровадив програму соціально-психологічної корекції для тих, хто вчинив домашнє насильство. За три роки роботи до центру від органів внутрішніх справ було спрямовано для проходження корекційної програми 68 осіб, з них пройшли навчання – 58, самозвернулись – 7. Працюючи з проблемою домашнього насильства, фахівці дійшли висновку, що односторонню допомогу жертвам можна підсилити, якщо організувати соціально-реабілітаційні або корекційні програми для кривдників.

З 01.01.2009 р. набули чинності зміни, внесені до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», а саме: систему спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї було доповнено обов'язковим проходженням кривдниками корекційних програм. Корекційні програми визначено як «програми, спрямовані на формування гуманістичних цінностей та ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка